

การจัดการตนเองของชุมชน: ศึกษากรณี ป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี¹

Community Self-Governance: Case Studies of Community Forests in the Area of Kanchanaburi Province

ชมนุช หุ่นาค², พลัฐวิช วงษ์พิริยชัย³ และ จุมพล นิมพานิช⁴

Chompoonuch Hunnak² Plutthawus Vongpiriyachai³ and Jumpol Nimpanich⁴

วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์²

Collage of Innovation Management, Rajamangala University of Technology Rattanakosin²

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา³

Office of the Council of State³

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง⁴

Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University⁴

Email: chompoonuch7229@gmail.com, jus.bonjus@gmail.com

Received 09.06.2023 ➤ Revised 02.11.2023 ➤ Accepted 15.11.2023

¹ บทความวิจัยนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง การจัดการตนเองของชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ใน พ.ศ. 2565 ประจำปีหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

² มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ 96 หมู่ 3 ถนนพุทธมณฑลสาย 5 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170

³ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา 1 ถนนพระอาทิตย์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

⁴ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2086 ซอยรามคำแหง 24 แยก 18 แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ (1) เพื่อวิเคราะห์การจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี (2) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี และ (3) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 31 คน ได้แก่ (1) กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านยางโทน (2) กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี และ (3) เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า (1) ป่าชุมชนทั้งสองพื้นที่ในจังหวัดกาญจนบุรีมีการจัดการตนเองในด้านต่างๆ ประกอบด้วย (ก) หลักการประชาธิปไตยชุมชน

(ข) หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่น (ค) หลักการทำงานแบบทันที (ง) หลักการเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน (จ) หลักการแบ่งภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบ และ (ฉ) หลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก (2) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีที่สำคัญ ได้แก่ งบประมาณ บุคลากรภาครัฐ และวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ มีไม่เพียงพอในการดำเนินกิจกรรมในป่าชุมชน และ (3) แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนควรสนับสนุนทรัพยากรต่างๆ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานในป่าชุมชน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

คำสำคัญ: การจัดการตนเองของชุมชน, ป่าชุมชนบ้านยางโทน, ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี, จังหวัดกาญจนบุรี

Abstract

This study aimed to (1) analyze self-governance practices pertaining to community forests in Kanchanaburi Province, (2) study problems and obstacles encountered in self-governing pertaining to community forests in Kanchanaburi Province, and (3) offer guidelines for developing self-governance pertaining to community

forests in Kanchanaburi Province.

This study utilized a qualitative research design. Data were collected from documents, and in-depth interviews with 31 informants, including (1) local operators in Yang Thon Village Community Forest, (2) local operators in Huai Saphan Samakkhi Village Community Forest, and (3) public officers. The data were

analyzed by inductive analysis.

The data revealed the following findings. (1) Both community forests in Kanchanaburi Province demonstrated self-governance by adhering to multiple principles, including (a) community democracy, (b) flexible governance, (c) immediate response to work, (d) integration of activities across sectors, (e) shared accountability, and (f) primary utilization of existing community funds. (2) Major problems and obstacles encountered in self-governing pertaining to community forests in Kanchanaburi Province included insufficient budget allocation, limited availability of public

personnel, and inadequate provision of materials and equipment required for community forest activities. (3) The guidelines for developing self-governance pertaining to community forests in Kanchanaburi Province emphasized the importance of public and private sector support in providing necessary resources for community forest operations, as it is crucial for maximizing the efficiency and effectiveness of community forest operations.

Keywords: Community Self-Governance, Ban Yang Thon Community Forest, Ban Huai Saphan Samakkhi Community Forest, Kanchanaburi Province

1. บทนำ

ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญอย่างมหาศาลต่อการดำรงอยู่ของทั้งคนและสัตว์ ฉะนั้น การมีพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมากและมีความอุดมสมบูรณ์จึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง แต่สิ่งที่น่ากังวลในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต คือ สภาวะการถล่มป่าไม้ของประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2516 ถึง พ.ศ. 2563 สามารถพิจารณาเป็นสองช่วงเวลา ช่วงที่ 1 (พ.ศ. 2516 - 2541) รวมระยะเวลา 26 ปี พบว่าพื้นที่ป่าไม้ลดลงจาก 138,566,875 ไร่ ใน พ.ศ. 2516 เหลือ 81,076,250.00 ไร่ ใน พ.ศ. 2541 หรือคิดเป็นอัตราการลดลงของ

พื้นที่ป่าไม้เท่ากับ 2,211,177.88 ไร่ต่อปี และช่วงที่ 2 (พ.ศ. 2543 - 2563) รวมระยะเวลา 20 ปี พบว่าพื้นที่ป่าไม้ลดลงจาก 106,319,237.50 ไร่ ใน พ.ศ. 2543 เหลือ 102,353,484.76 ไร่ ใน พ.ศ. 2563 หรือคิดเป็นอัตราการลดลงของพื้นที่ป่าไม้เท่ากับ 198,287.64 ไร่ต่อปี หากเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าไม้ระหว่าง พ.ศ. 2562 และ พ.ศ. 2563 พบว่าพื้นที่ป่าไม้ในรอบหนึ่งปีลดลง 130,587.94 ไร่ ทั้งนี้จากการคาดการณ์ของยุทธศาสตร์กรมป่าไม้ คาดว่า ป่าไม้จะลดลงไปจนถึง พ.ศ. 2579 โดยสาเหตุหลักที่ทำให้จำนวนป่าไม้ลดลงได้แก่ การบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อการเกษตรและรีสอร์ท ซึ่งเป็นการเปลี่ยนพื้นที่ป่าธรรมชาติไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เช่น พืชอาหาร พืช

พลังงาน และการสร้างรีเสอร์ช เป็นต้น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน อ่างเก็บน้ำ เพื่อการเกษตร และแนวสายไฟฟ้า เป็นต้น การทำเหมืองแร่ การลักลอบตัดไม้ และการเกิดไฟป่าที่ขาดการควบคุม (Citizens' Forest Network, 2022)

ป่าชุมชนเป็นอีกทางออกหนึ่งในการแก้ปัญหาข้างต้นอย่างยั่งยืนในระยะยาว เนื่องจากป่าชุมชนเป็นวิถีปฏิบัติและเป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชนในการช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของคนในชุมชน จากการถูกแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ และเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพื้นที่ป่าและความสมบูรณ์ของนิเวศป่าไม้ เพื่อให้ระบบนิเวศคงความสมดุล เนื่องด้วยป่าชุมชนเป็นกลไกที่สำคัญที่เป็นช่องทางให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จัดการ พื้นที่ป่าไม้ให้มีความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น และมีการใช้ทรัพยากรและผลผลิตจากป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความมั่นคงแห่งชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงไม่ต้องอพยพย้ายถิ่นฐาน และที่สำคัญยิ่งคือเพิ่มความสามารถให้กับมนุษยชาติได้เรียนรู้การอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติและดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข (Somying Soontornwong, 2022)

ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี นับเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์เป็นอย่างยิ่ง โดยมีจำนวนป่าชุมชนมากถึง 82,163 ไร่ 3 งาน 28 ตารางวา ซึ่งเป็นพื้นที่ทั้งที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าตามพระราชบัญญัติป่าไม้

ป่าตามมติคณะรัฐมนตรี และป่าสาธารณะ จำนวนทั้งสิ้น 121 แห่ง ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยเลือกศึกษาป่าชุมชนบ้านยางโพน หมู่ที่ 3 ตำบลศรีมงคล อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี หมู่ที่ 2 ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากมีการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบ และเน้นการมีส่วนร่วมหลายภาคส่วนภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากผู้นำชุมชนแล้วชาวบ้านก็มีการรวมกลุ่มกัน เพื่อเป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน อีกทั้งได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมป่าไม้ส่งเสริมให้ชุมชนร่วมกันดูแลป่ากับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยภาครัฐเน้นส่งเสริมความรู้ทางวิชาการให้กับชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับป่าชุมชน รวมถึงมีเยาวชนในพื้นที่และหน่วยงานภายนอกเข้าร่วมปลูกต้นไม้ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูต้นไม้ม (Royal Forest Department, 2022)

ป่าชุมชนทั้งสองแห่งที่เลือกศึกษาดังกล่าวเป็นป่าชุมชนที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นป่าชุมชนต้นแบบซึ่งได้รับรางวัลอันเป็นที่ประจักษ์คณะผู้วิจัยจึงเลือกเป็นกรณีศึกษาเพื่อถอดรูปแบบของการจัดการตนเองของป่าชุมชนทั้งสองแห่งดังกล่าว เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองของป่าชุมชนในพื้นที่อื่นให้มีความมั่นคงและยั่งยืนทำนองเดียวกับป่าชุมชนทั้งสองแห่ง

ดังนั้น ด้วยความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาข้างต้น ทำให้คณะผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง การจัดการตนเองของชุมชน: ศึกษากรณีป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี โดยศึกษา

พื้นที่ป่าชุมชนบ้านยางโตนและป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคีเกี่ยวกับการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชน และเสนอแนวทางให้ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้เนื่องจากสภาพสังคมไทยในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคตปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นจนเกินกำลังภาครัฐภาคส่วนเดียวที่จะจัดการกับปัญหาได้ ฉะนั้น จึงต้องเกิดการร่วมมือกันขององคาพยพจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนที่จะต้องลุกขึ้นมาจัดการตนเองเพราะเป็นคนที่เข้าใจปัญหาในพื้นที่ของตนเองดีที่สุด อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง ซึ่งจะต่อยอดไปถึงการพัฒนาการกำหนดนโยบายสาธารณะ และการนำนโยบายไปปฏิบัติเกี่ยวกับป่าชุมชน การปรับบทบาทภาครัฐจากที่เน้นบังคับบัญชาและสั่งการเปลี่ยนเป็นการส่งเสริม สนับสนุน และกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการภาครัฐไปสู่ชุมชนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อวิเคราะห์การจัดการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

2.2 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

2.3 เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

3. ขอบเขตของการศึกษา

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชน และแนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี โดยคณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้หลักการจัดการตนเองของ Kowit Puang-ngam (2019) ประกอบด้วย (1) หลักการประชาธิปไตยชุมชน (2) หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่น (3) หลักการทำงานแบบทันที (4) หลักการเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน (5) หลักการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ และ (6) หลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากเป็นหลักการจัดการตนเองที่มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทป่าชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี

3.2 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านยางโตน (2) กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี และ (3) เจ้าหน้าที่ภาครัฐ รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น จำนวน 31 คน

3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาพื้นที่ป่าชุมชนบ้านยางโตน หมู่ที่ 3 ตำบลศรีมงคล อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี หมู่ที่ 2 ตำบลหนองโรง อำเภอนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา ทำการศึกษาการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชน ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้เวลาในการศึกษาเอกสารลงพื้นที่ภาคสนาม และวิเคราะห์ สรุปผล

เป็นเวลาารวม 10 เดือน วันที่ 1 กันยายน 2565 ถึง 30 มิถุนายน 2566

4. นิยามศัพท์

การจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านยางโตนและชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี มีความสามารถในการจัดการตนเอง และชุมชนได้ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน โดยเป็นไปตาม (1) หลักการประชาธิปไตยชุมชน (2) หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่น (3) หลักการทำงานแบบทันที (4) หลักการเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน (5) หลักการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ และ (6) หลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก

Governance หมายถึง ระบบอภิบาล หรือ การบริหารการปกครอง หรือการจัดการ การที่องค์การพหุภาคส่วนในระดับมหภาค และจุลภาค ทั้งรัฐ เอกชน และชุมชน เป็นต้น เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการป่าชุมชนบ้านยางโตนและป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี

5. ประโยชน์ที่ได้รับ

5.1 หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และภาคส่วนอื่นๆ เช่น เครือข่ายป่าไม้ภาคพลเมือง และอาสาสมัครป่าไม้พลเมืองรุ่นใหม่ เป็นต้น สามารถนำผลการวิจัยที่ได้ไปใช้ประกอบในการกำหนดนโยบาย โครงการ มาตรการต่างๆ ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้การจัดการป่าชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์

5.2 ชุมชนบ้านยางโตน ชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี และภาคีเครือข่ายสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ในปัจจุบัน และปรับเปลี่ยนแนวทางการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม และเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

5.3 ชุมชนบ้านยางโตน ชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ภาคีเครือข่าย รวมถึงป่าชุมชนแหล่งอื่นๆ สามารถนำรูปแบบดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าชุมชนให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

6. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมประเด็นสำคัญต่าง ๆ ประกอบด้วย แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ และการจัดการตนเองของชุมชน ดังนี้

6.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

6.1.1 ความหมายของการจัดการ

การจัดการเกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดองค์การและการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ และเทคโนโลยี เป็นต้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า (Dale, 1968, pp.4) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Koontz and O'Donnell (1972, pp.43) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการเป็นการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคน เงิน วัสดุสิ่งของ เพื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนในการจัดการ

สรุปได้ว่า การจัดการ หมายถึง การทำงานของบุคคลโดยใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น

งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ สถานที่ และ เทคโนโลยีอย่างประหยัด คุ่มค่า และชาญฉลาด เพื่อไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การ ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6.1.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา หรือ Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการภาครัฐแนวใหม่ 8 ด้าน ดังนี้ (OECD, 1991, pp.11)

1) การพัฒนาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ทั้งในส่วนการสรรหาบุคคลที่เหมาะสม มีความรู้ความสามารถความเชี่ยวชาญในด้านนั้นๆ และฝึกอบรม พัฒนาทักษะให้เพิ่มสูงขึ้น และตระหนักถึงการให้ค่าตอบแทนตามผลงาน

2) เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และจัดการในแต่ละกระบวนการในการทำงาน

3) เน้นการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยมีแนวทางการดำเนินงานที่ยืดหยุ่น ไม่เคร่งครัดในกฎระเบียบ

4) มีการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการจัดการ เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว คล่องตัว ทันสมัย และตอบสนองความต้องการของประชาชน

5) เน้นการบริการลูกค้าและพัฒนาคุณภาพการให้บริการอย่างต่อเนื่อง

6) การให้ผู้ใช้บริการเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย หากใครใช้บริการมากต้องจ่ายมาก ใครใช้บริการน้อยจ่ายน้อย

7) เอกชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เช่น การจ้างเหมาภาคเอกชน ประมูลงาน

8) การลดการผูกขาดในการให้บริการ โดยให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ไม่เน้นความเคร่งครัดในกฎระเบียบมากนัก

6.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการตนเองของชุมชน

ก่อนจะกล่าวถึงการจัดการตนเองของชุมชน (Self-Governance) คณะผู้วิจัยขออธิบายคำว่า “Governance” ซึ่งคำนี้มีนักวิชาการแปลเป็นภาษาไทยไว้หลากหลาย เช่น Amporn Tamronglak (2010) ใช้ว่า “การบริหารปกครอง” Patom Manirojana (2011) ใช้คำว่า “ระบอบอภิบาล” และ Kowit Puang-ngam (2019) เขียนหนังสือชื่อ การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น ใช้คำภาษาอังกฤษว่า “Community and Local Self-Governance” หรือแปลคำว่า “Governance” ว่า “การจัดการ” นั่นเอง ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้คำแปล “Governance” ว่า “การจัดการ” เนื่องจากสอดคล้องกับบริบท ความหมายของประเด็นและกรณีศึกษาที่เลือกวิจัยในครั้งนี้ โดยคำดังกล่าวให้ความสำคัญกับความร่วมมือนอกจากหลากหลายภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหลายหน่วยงาน หลายระดับ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาคประชาสังคม ซึ่งองคาพยพหรือหน่วยเหล่านี้มีทั้งระดับมหภาคและจุลภาค หรือมองว่าการจัดการ การแก้ไขปัญหาของชุมชน สังคม ไม่ใช่หน้าที่ของรัฐเพียงลำพังเท่านั้น แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลากหลาย

ภาคส่วน ซึ่งมีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า “การปกครอง” หรือ “Government” ที่เน้นการบริหารโดยรัฐเป็นผู้ควบคุม กำกับ และสั่งการ (Rhodes, 1996, pp.652-653)

นอกจากนั้น Torfing (2012, pp.101) ได้อธิบายว่า Governance เป็นการนำเทคนิคการจัดการทั้งหลายมาผสมผสานกัน ได้แก่แนวคิดเกี่ยวกับลำดับชั้นการบังคับบัญชา การตลาดในภาคเอกชนและเครือข่าย โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) การดำเนินงานแบบเครือข่าย ความสัมพันธ์ในลักษณะแนวราบ ทุกตัวแสดงเป็นอิสระต่อกัน 2) การดำเนินงานมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างเครือข่าย เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่ทันสมัย การแสดงความคิดเห็นร่วมกัน และการประสานงานในการทำงาน และ 3) การดำเนินงานมีการเจรจาต่อรองแบ่งทอนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ปฏิบัติงาน การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสามารถแก้ปัญหาในทางสาธารณะ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน

ภายใต้แนวคิดและทฤษฎี Governance มีการอธิบายไว้หลากหลายมิติ ส่วนหนึ่งคือการจัดการตนเอง (Self-Governance) ให้มีความสำคัญกับความสามารถของสังคมที่จะริเริ่มจัดการตนเองอย่างมีอิสระไม่อยู่ภายใต้การควบคุม บังคับ บัญชา สั่งการของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า ซึ่งประชาชนเหล่านี้ได้ยกระดับเป็นพลเมืองที่ตื่นรู้ไม่นิ่งเฉยลุกขึ้นมาจัดการตนเองเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน สังคมร่วมกันและตอบสนองความต้องการที่แท้จริง ภาครัฐจากเดิม

ที่ เป็นผู้กำหนดนโยบายและผู้นำนโยบาย ไปปฏิบัติแต่เพียงฝ่ายเดียว ปรับบทบาทมาเป็นผู้สนับสนุน ส่งเสริม และนำทาง กล่าวโดยรวมคือ มีปฏิสัมพันธ์ของทั้งภาครัฐ ภาคสังคม และภาคเอกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาของสังคมร่วมกัน (Kooiman, 2003, pp.4)

6.2.1 ความหมายของการจัดการตนเองของชุมชน

การจัดการตนเองของชุมชน หมายถึง การที่ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค และชุมชนในระดับนานาชาติมีการจัดการทุน ได้แก่ คน องค์กรชุมชน งบประมาณ และทรัพยากรต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน สร้างชุมชนที่มีจิตสำนึกสาธารณะ รู้เป้าหมาย เชื่อมมั่นในวิถีพลังชุมชน มีความสามารถในการจัดการชุมชนและจัดความสัมพันธ์กับภาคี ใช้แผนการจัดการความรู้ และทุกชุมชนแก้ไขปัญหา รวมถึงพัฒนาตนเองทุกด้านอย่างเป็นระบบเพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Community Organizations Development Institute, 2011, pp.6-7) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ โกวิทช์ พวงงาม ที่ได้กล่าวไว้ว่า การจัดการชุมชนเป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ สามารถวางแผนงาน โครงการ ดำเนินการตามที่วางไว้และประเมินผลงานได้ด้วยตนเอง โดยการจัดการตนเองมี 6 หลักการ ประกอบด้วย (1) หลักการประชาธิปไตยชุมชน (2) หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่น (3) หลักการทำงานแบบทันที (4) หลักการเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน

(5) หลักการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ และ (6) หลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก (Kowit Puang-ngam, 2019, pp.54, 684-698)

จากความหมายของการจัดการตนเองของชุมชนข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การจัดการตนเองของชุมชน หมายถึง ชุมชนในระดับต่าง ๆ ได้แก่ ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค และ ชุมชนในระดับนานาชาติมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชนได้ เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนตนเองไปสู่เป้าหมายอย่างยั่งยืน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้อธิบายเกี่ยวกับตัวชี้วัดการจัดการตนเองของชุมชน มีดังนี้ (Community Organizations Development Institute, 2011, pp.7)

- 1) ชุมชนมีเป้าหมาย ทิศทางในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
- 2) มีระบบข้อมูล ฐานข้อมูลที่สำคัญของชุมชน สามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปจัดทำผังพื้นที่ แผนพัฒนาตนเอง และสื่อสารกับสาธารณะให้เข้าใจในสิ่งที่ชุมชนดำเนินการ
- 3) มีแผนของชุมชนที่เป็นยุทธศาสตร์ การพัฒนาพื้นที่ระดับตำบล ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว และได้รับการบรรจุเข้าในแผนของท้องถิ่น รวมถึงมีการปฏิบัติตามแผนนั้น
- 4) ปัญหาร่วมของคนในพื้นที่ไม่ได้ถูกละเลย มีการนำปัญหาไปจัดการแก้ไขอย่างเป็นระบบ ทุกคนในชุมชนตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงาน และติดตามตรวจสอบ ซึ่งปัญหาในที่นี้ไม่ใช่มองเฉพาะสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วในชุมชน โดยชุมชนเท่านั้น

แต่มองถึงโครงการของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนด้วย

5) มีรูปธรรมการจัดการปัญหาในชุมชน โดยมีชุมชนเป็นแกนหลัก มีประเด็นงานพัฒนาที่ครอบคลุมทุกเรื่อง และมีองค์กรชุมชนที่หลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการปัญหานั้น

6) ชุมชนมีการจัดการที่ดินโดยชุมชน มีการจัดการทุนชุมชน ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ทุนเงิน ทุนภูมิปัญญาพื้นบ้าน ระบบสวัสดิการ และความมั่นคงทางอาหาร เป็นต้น ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างยั่งยืน

7) มีการจัดการความสัมพันธ์ของขบวนชุมชน มีการประสานความร่วมมือกันหลายฝ่ายและสามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี ทั้งท้องถิ่น ท้องที่ ขบวนองค์กรชุมชน เอกชน และหน่วยงานรัฐหลายระดับ เพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายร่วมกัน

8) ชุมชนรักการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดการความรู้เหล่านั้นอย่างเป็นระบบ สามารถประยุกต์ใช้หรือเผยแพร่ต่อสาธารณชน เช่น จัดทำเป็นฐานการเรียนรู้ระดับตำบล ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ชุดองค์ความรู้ที่เกิดจากการถอดบทเรียนภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีพื้นบ้าน เป็นต้น

9) คนในชุมชนมีความสุขร่วมกัน ตระหนักถึงความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน มีระเบียบ กฎ กติกาในการอยู่ร่วมกัน มีจิตใจที่เอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกัน

10) เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ มีการเชื่อมโยงเครือข่าย

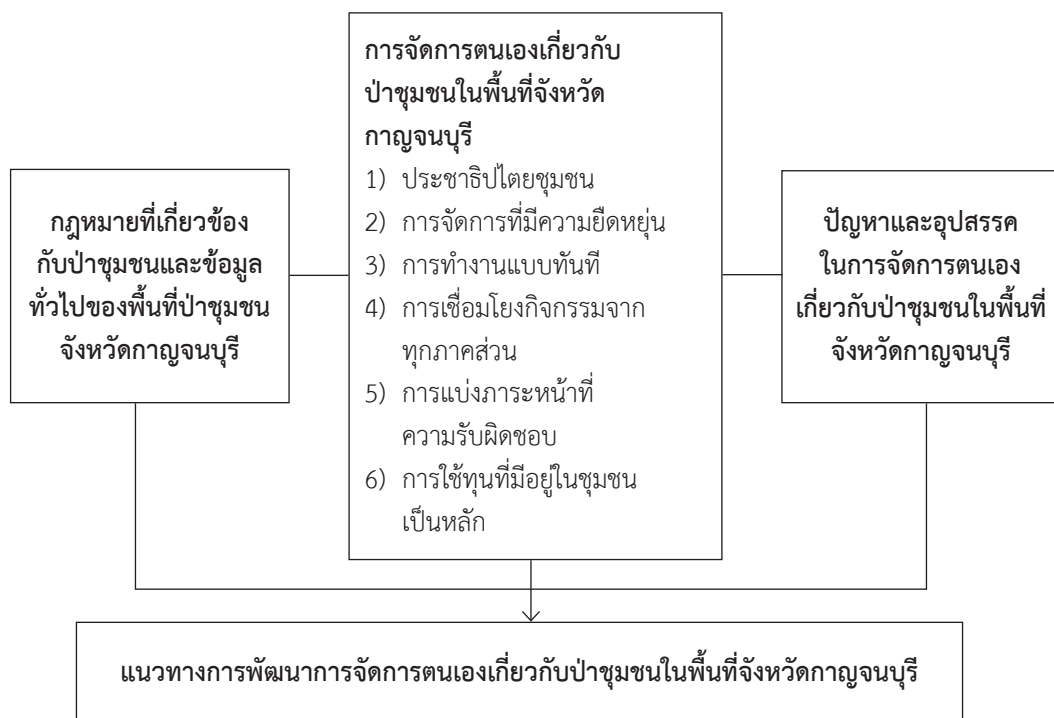
ผสานกำลังในชุมชนทุกระดับ มีระบบการสร้าง และการพัฒนาคนจากรุ่นสู่รุ่น และมีคนรุ่นใหม่ มาสานต่อการทำงาน

11) มีระบบธรรมาภิบาล ได้แก่ หลัก คุณธรรม หลักนิติธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และ หลักความคุ้มค่า รวมถึงระบบการตรวจสอบ การทำงานของชุมชนนั้น เพื่อให้การดำเนินงาน มีความน่าเชื่อถือ โปร่งใส ตรวจสอบได้

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องข้างต้น คณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้หลัก

การจัดการตนเองของ Kowit Puang-ngam (2019) ประกอบด้วย (1) หลักการประชาธิปไตย ชุมชน (2) หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่น (3) หลักการทำงานแบบทันที (4) หลักการ เชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน (5) หลักการ แบ่งภาระหน้าที่ที่ความรับผิดชอบ และ (6) หลักการ ใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก เนื่องจาก เป็นหลักการจัดการตนเองที่มีความครอบคลุม และสอดคล้องกับบริบทป่าชุมชนในจังหวัด กาญจนบุรี โดยมีรายละเอียดตาม ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1: กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: ประยุกต์จาก Kowit Puang-ngam (2019)

7. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชน ในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี โดยเลือกศึกษาการจัดการป่าชุมชน จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ 1) ป่าชุมชนบ้านยางโทน หมู่ที่ 3 ตำบลศรีมงคล อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 17 (พ.ศ. 2558-2559) “รางวัลสีปนนท์ เกตุทัต รางวัลแห่งความยั่งยืน” โดยชุมชนมีการรวมพลังกันเพื่อต่อสู้จากการถูกบุกรุกตัดต้นไม้ มีการผลักดันการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนในเชิงรุก และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านยางโทน ยังเป็นแกนนำหนึ่งในเครือข่ายป่าจังหวัดกาญจนบุรี และ 2) ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี หมู่ที่ 2 ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 17 (พ.ศ. 2558-2559) “รางวัลสีปนนท์ เกตุทัต รางวัลแห่งความยั่งยืน” เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เป็นป่าชุมชนเพียงสองพื้นที่ในจังหวัดกาญจนบุรี ที่ได้รับรางวัลดังกล่าว โดยเป็นแบบอย่างในการบริหารและจัดการผืนป่าตะวันตก จังหวัดกาญจนบุรี คณะกรรมการป่าชุมชนห้วยสะพานสามัคคีใช้วัฒนธรรมประเพณีเป็นกลยุทธในการทำงานผ่านองค์กรภาคประชาชน เพื่อช่วยฟื้นป่าเต็งรังและเบญจพรรณที่ธรรมชาติมีลักษณะแห้งแล้ง พื้นตัวยาก โดยเน้นเรื่องป้องกันไฟและป้องกันการรุกรานป่าเพิ่ม เรียกได้ว่าป่าชุมชนทั้งสองแห่งมีการดำเนินงานที่ชัดเจน เป็นรูปธรรมสามารถเชื่อมโยงระหว่างวิถีคนและ

วิถีป่าได้อย่างสมดุล และเน้นการจัดการตนเองของคนในชุมชน (Green Globe Institute, 2022)

เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งคณะผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 3 กลุ่ม โดยกลุ่มแรก คือ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านยางโทน ส่วนกลุ่มที่สอง คือ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี และกลุ่มสุดท้าย คือ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวมทั้งสิ้น จำนวน 31 คน เนื่องจากขนาดตัวอย่างดังกล่าวส่งผลให้เกิดความอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) กล่าวคือ ข้อมูลที่ได้เพียงพอสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ หากข้อสรุปการวิจัยได้ และเมื่อเก็บข้อมูลไปเรื่อย ๆ พบว่าข้อมูลมีความซ้ำซ้อน (Redundancy) คณะผู้วิจัยไม่พบแนวคิดรูปแบบหรือข้อค้นพบอื่น ๆ ที่เกิดจากความซ้ำซ้อนดังกล่าว ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญแต่ละกลุ่มมีรายละเอียด ดังนี้

7.1 กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านยางโทน รวมจำนวนทั้งสิ้น 15 คน ประกอบด้วย

7.1.1 คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านยางโทน จำนวน 5 คน เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่เป็นผู้นำในการจัดการป่าชุมชน รับผิดชอบและเข้าใจสภาพบริบท ปัญหา และความต้องการของพื้นที่ตนเองดีที่สุด จึงเป็นกลุ่มคนที่สามารถสะท้อนข้อเท็จจริงในการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชนได้เป็นอย่างดี

7.1.2 กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านป่าชุมชน

บ้านยางโพนจำนวน 5 คนเนื่องจากเป็นอาสาสมัครที่เป็นคนในชุมชน คนในพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบ และเครือข่ายที่ร่วมกันจัดการ ดูแล ป้องกัน อนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชน รวมทั้งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง จึงเป็นกลุ่มคนที่สามารถตอบประเด็นคำถามต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งอีกกลุ่มหนึ่ง

7.1.3 กลุ่มราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าชุมชนบ้านยางโพน (รสป.) จำนวน 5 คน เนื่องจากคนส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้เป็นชาวบ้านที่อยู่อาศัยและผูกพันกับป่ามานานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ จึงเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของสภาพป่า วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่อยู่ร่วมกับป่า และได้อาสาเข้ามาช่วยในการดูแล รักษา อนุรักษ์ป่า จึงนับเป็นกลุ่มคนสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งที่สามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างสมบูรณ์

7.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี รวมจำนวนทั้งสิ้น 15 คน ประกอบด้วย

7.2.1 คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี จำนวน 5 คน เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่เป็นผู้ดำเนินการจัดการป่าชุมชน รับผิดชอบและเข้าใจสภาพบริบท ปัญหา และความต้องการของพื้นที่ตนเองดีที่สุด จึงเป็นกลุ่มคนที่สามารถสะท้อนข้อเท็จจริงในการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชนได้เป็นอย่างดี

7.2.2 กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้านป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี จำนวน 5 คน เนื่องจากเป็นอาสาสมัครที่เป็นคนในชุมชน คนในพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบ และเครือข่ายที่ร่วมกันจัดการ ดูแล ป้องกัน อนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าชุมชน

รวมทั้งเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง จึงเป็นกลุ่มคนที่สามารถตอบประเด็นคำถามต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งอีกกลุ่มหนึ่ง

7.2.3 กลุ่มราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี จำนวน 5 คน เนื่องจากคนส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้เป็นชาวบ้านที่อยู่อาศัยและผูกพันกับป่ามานานตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ จึงเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของสภาพป่า วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่อยู่ร่วมกับป่า และได้อาสาเข้ามาช่วยในการดูแล รักษา อนุรักษ์ป่า จึงนับเป็นกลุ่มคนสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งที่สามารถตอบคำถามการวิจัยได้อย่างสมบูรณ์

7.3 เจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 1 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เนื่องจากเป็นเจ้าหน้าที่ของภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลและจัดการป่าชุมชนโดยตรง เกาะติดคลุกคลีในพื้นที่ป่าชุมชน มีการทำงานประสานความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ จึงเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชน รวมถึงสามารถเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชน

คณะผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยการนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสังเกตที่สมบูรณ์แล้ว ไปทำการหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ด้วยการให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ตรวจสอบ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสังเกต มาทำการปรับปรุง แก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และนำมาจัดพิมพ์ เพื่อเตรียมลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์แบบอุปนัย ส่วนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ดำเนินการทั้งการตรวจสอบภายในและการตรวจสอบภายนอก ได้แก่ 1. การตรวจสอบภายใน คณะผู้วิจัยเสนอคำอธิบายหรือข้อสรุปจากมุมมองที่หลากหลายจากผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านยางโทนและบ้านห้วยสะพานสามัคคี รวมถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐในทุก ๆ ประเด็น และ 2. การตรวจสอบภายนอกด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เป็นการใช้กระบวนการที่หลากหลาย (The Multiple-method Approach) ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ประกอบด้วย (1) การพิจารณาแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย (Data Triangulation) ทั้งในด้านระยะเวลาสถานที่ หรือแม้กระทั่งบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (2) การตรวจสอบหรือทบทวนข้อมูลจากแหล่งของผู้วิจัย หรือผู้รู้หลาย ๆ คน (Investigator Triangulation) (3) การตรวจสอบจากแนวความคิดและทฤษฎี (Theory Triangulation) และ (4) การตรวจสอบวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) (Berg, 2001, pp.5-6) โดยครั้งนี้ประยุกต์ใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ซึ่งเป็นการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยคณะผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านยางโทนและบ้านห้วยสะพานสามัคคี รวมถึงเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งระหว่างการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยได้ทำการสังเกตอาการปฏิกิริยาพฤติกรรมผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สภาพแวดล้อมบริบท

ต่าง ๆ ร่วมด้วย และเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ ที่ได้จากการลงพื้นที่ เพื่อใช้ประกอบในการวิเคราะห์ผลการวิจัย

8. ผลการวิจัย

ภูมิหลังความเป็นมาของนโยบายป่าชุมชน มีรายละเอียด ดังนี้ (The Secretariat of the Cabinet, 2022; Community Forest Management Office, 2014, pp.19-24; Citizens' Forest Network, 2022)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2540 เป็นฉบับแรกที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วม มีหมวดที่เกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินงานของป่าชุมชน โดยนำมาประยุกต์ใช้เป็นหลักการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าไม้ ที่ราษฎรในชุมชนได้รับการยอมรับทางกฎหมายให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานป่าชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งนี้บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานป่าชุมชนมีดังนี้

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วม กับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง

ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 69 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พึ่งพิง ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการ พัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัด ภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2550 เป็นรัฐธรรมนูญอีกฉบับหนึ่งที่ได้ บัญญัติเกี่ยวกับสิทธิชุมชน หน้าที่ของชนชาวไทย และแนวนโยบายด้านที่ดินทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2540 ส่งผลให้การดำเนินงานของป่าชุมชน เกิดความต่อเนื่อง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปี พ.ศ. 2560 ในมาตรา 50 (8) (8) บุคคลมีหน้าที่ ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครอง

สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติความหลากหลาย ทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 ได้อธิบายความหมายของป่า ไม้ ของป่า และ ส่วนอื่น ๆ ไว้

พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ได้อธิบายความหมายของคำต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น ป่า ป่าสงวนแห่งชาติ ของป่า การครอบครอง ทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในที่ดิน และการ ทำไม้หรือเก็บหาของป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 แม้จะคำว่า “ป่าชุมชน” จะไม่ได้รับการระบุไว้ใน กฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เช่น พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติฯ แต่การจัดการป่า ของชุมชนในพื้นที่อนุรักษ์นั้นถือปฏิบัติขึ้นมา อย่างช้านานและเป็นไปตามความเชื่อ ประเพณี และกติกาศของชุมชน นอกจากนี้ภายใต้ พ.ร.บ. อุทยาน แก่ไข พ.ศ. 2562 ในมาตรา 65 ชุมชนสามารถใช้สิทธิร่วมกันในการขอใช้ป่า และทรัพยากรจากป่าได้ หากได้มีการกำหนด และขอให้มีการจัดตั้ง “เขตเก็บหาทรัพยากร ที่ทดแทนได้” โดยให้มีการสำรวจทรัพยากร ที่ทดแทนได้ตามฤดูกาลที่มีศักยภาพ เหมาะสม และเพียงพอในการเก็บหาหรือการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพธรรมชาติ สัตว์ป่า ความหลากหลาย ทางชีวภาพ และระบบนิเวศ เพื่อแก้ไขปัญหา การดำรงชีพตามวิถีชุมชนหรือวิถีชีวิตดั้งเดิม ที่อยู่โดยรอบบริเวณอุทยาน

พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐ ในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ในป่าชุมชนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน โดยได้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อ 29 พฤษภาคม 2562 โดยสาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ กล่าวถึงพื้นที่ที่จะจัดตั้งเป็นป่าชุมชนต้องอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ หรือเขตพื้นที่อื่นใดที่มีคุณค่าทางธรรมชาติหรือคุณค่าอื่นอันควรแก่การอนุรักษ์ สถานภาพทางกฎหมายของพื้นที่ป่าชุมชนที่ได้จัดตั้งซึ่งไม่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวเขตหรือเพิกถอนพื้นที่ป่าหรือเปลี่ยนแปลงสถานะหรือถอนสภาพพื้นที่อื่นของรัฐที่นำมาจัดตั้งป่าชุมชน ส่วนกลไกและโครงสร้างการขับเคลื่อนตามกฎหมาย แบ่งเป็น 3 ระดับ ประกอบด้วย (1) คณะกรรมการนโยบายป่าชุมชน มีนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน (2) คณะกรรมการป่าชุมชนจังหวัด และ (3) คณะกรรมการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ ซึ่งมาจากการเลือกตั้งของสมาชิกป่าชุมชน จำนวนอย่างน้อย 50 คนขึ้นไป นอกจากนี้ได้กำหนดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชน เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชน แหล่งศึกษาเรียนรู้ เป็นแหล่งเก็บหาของป่า การใช้ไม้เพื่อการยังชีพและสาธารณสุข ประโยชน์ เป็นต้น

พัฒนาการเชิงพื้นที่ จังหวัดกาญจนบุรี มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ระบบนิเวศมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง มีพื้นที่ป่าชุมชนมากถึง 82,163 ไร่ 3 งาน 28 ตารางวา ซึ่งเป็นพื้นที่ทั้งที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าตามพระราชบัญญัติป่าไม้ ป่าตามมติคณะรัฐมนตรี และป่าสาธารณะ จำนวนทั้งสิ้น

121 แห่ง (Royal Forest Department, 2022) ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยทำการศึกษารจัดการป่าชุมชน จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ ป่าชุมชนบ้านยางโทน หมู่ที่ 3 ตำบลศรีมิ่งคล อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี และป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี หมู่ที่ 2 ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

1) ป่าชุมชนบ้านยางโทน ตำบลศรีมิ่งคล อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

ชื่อชุมชนมีที่มาจากชาวบ้านพบต้นยางขนาดสามคนโอบอยู่ในพื้นที่ชุมชน แต่ถูกนายทุนตัดออกจนเหลือแต่ตอ ต่อมามีการปลูกขึ้นใหม่ทดแทนอีก 4 ต้น แต่ต้นยางได้ทยอยตายจนเหลือเพียงแค่ต้นเดียว จึงถูกเรียกว่า “บ้านยางโทน” คนในชุมชนส่วนใหญ่อพยพมาจากอำเภอท่ามะกา เพื่อทำไร่ยาสูบในที่ดินผืนนี้ จากนั้นเปลี่ยนเป็นปลูกไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง ตามกระแสพืชเศรษฐกิจ เวลานั้น ส่วนชนบทรวมนิยมเป็นแบบคนไทยในภาคกลาง มีการสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม โดยผู้นำชุมชนเป็นคนหลักในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ และภายในชุมชนมีศูนย์เรียนรู้บริการให้กับคนในชุมชน (Sai Yok District Community Development Office, 2021, pp.1-4)

ในพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ โดยมีป่าไม้ล้อมรอบ ทำให้ไม่ประสบปัญหาแห้งแล้ง แต่มีปัญหาการบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกินมากขึ้นเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น มีบุคคลภายนอกเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ส่งผลให้พื้นที่ป่าลดลง ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลนอกจากนั้นจากการสำรวจ

พบแร่ฟอสเฟตบริเวณเขาบ้านยางโทน ซึ่งอยู่ในเขตป่าต้นน้ำ เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านช่วยกันดูแล มีถ้ำที่สวยงามและเป็นที่อยู่ของค้างคาวกิตติ และค้างคาวแม่ไก่ ด้านล่างเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันคัดค้านโครงการสัมปทานเหมืองแร่เพราะจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในหลาย ๆ ส่วน เช่น มลพิษจากสารตะกั่วไหลลงแม่น้ำแควน้อย ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนในชุมชน และเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำอีก ชาวบ้านจึงขอพื้นที่บริเวณนั้นจัดทำเป็นป่าชุมชน โดยได้รับการอนุมัติใน พ.ศ. 2546 เนื้อที่ 560 ไร่ โดยมีกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านยางโทนเป็นแกนนำในการจัดการป่า และมีกฎระเบียบข้อบังคับป่าชุมชนเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ป้องกันผู้คนนอกพื้นที่ที่เข้ามาลักลอบตัดไม้ และต่อมา พ.ศ. 2549 ชุมชนได้รับการอนุมัติให้จัดตั้งป่าชุมชนแปลงที่ 2 เนื้อที่ 1,347 ไร่ นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่ชาวบ้านร่วมดูแลรักษาไว้ ได้แก่ ป่าไซนซี เนื้อที่ประมาณ 4,500 ไร่ และป่าในพื้นที่ของหน่วยจัดการต้นน้ำยางโทน เนื้อที่ประมาณ 4,800 ไร่ นอกจากคนในชุมชนจะช่วยกันดูแลป่าแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และ มีคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี เป็นพี่เลี้ยง มีเครือข่ายครอบคลุมทั้ง 13 อำเภอ ในจังหวัดกาญจนบุรี (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2023)

2) ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี หมู่ที่ 2 ตำบลหนองโรง อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ได้รับความอนุมัติเป็นป่าชุมชนเมื่อ พ.ศ. 2554 มีเนื้อที่จำนวน 2,094 ไร่ 2 งาน 29 ตารางวา โดยมีประวัติความเป็นมา เริ่มจากใน พ.ศ. 2517 ในยุคสมัย พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี มีเหตุการณ์ต่อสู้กัน สิ้นสุดช่วงปลายปี พ.ศ. 2517 และในช่วงการต่อสู้กัน ได้สูญเสียคนในชุมชนห้วยสะพานนับ 10 คน เพื่อปกป้องป่าผืนนี้ไว้ หลังจากที่สามารถกันพื้นที่ดังกล่าวได้แล้ว ได้มีการรังวัดและปักหลักเขต มีเนื้อที่ประมาณ 1,008 ไร่ ต่อมาชาวบ้านห้วยสะพาน ทั้ง 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านหนองกระจันทร์ บ้านห้วยสะพาน บ้านใหม่ และบ้านดอนเจริญ ได้ร่วมกันดูแลป่าผืนนี้ เพราะถือเป็นผืนป่าที่แลกมาด้วยชีวิตและเลือดเนื้อของคนตำบลหนองโรง โดยตั้งชื่อป่าแห่งนี้ว่า “ป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี” ซึ่งคนในชุมชนได้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งเก็บหาของป่า เพื่อเป็นอาหารและใช้สอยในครัวเรือน เช่น เก็บเห็ดโคน ผักหวาน และสะเดา เป็นต้น นอกจากคนในชุมชนได้ประโยชน์จากป่าแล้ว ยังมีคนจากหมู่บ้านอื่นในท้องที่อำเภอพนมทวน และอำเภอใกล้เคียงได้เข้ามาเก็บหาพืชผักนำไปเป็นอาหารด้วย ส่วนบริเวณป่าเสื่อมโทรมชุมชนได้ปรับเปลี่ยนเป็นที่เลี้ยงสัตว์ของหมู่บ้าน และเป็นสถานที่ศึกษาดูงานของคนในชุมชน คนในพื้นที่ใกล้เคียง และหน่วยงานต่าง ๆ

(Community Forest Management Office, 2022)

คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มต่าง ๆ และวิเคราะห์เอกสาร ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นทำการวิเคราะห์แบบอุปนัย และนำเสนอผลการวิจัยเรียงเรียงลำดับเนื้อหาสาระตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้ใน 3 ประเด็น ดังนี้

8.1 การจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

ป่าชุมชนบ้านยางโทนและป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี มีการจัดการตนเองในด้านต่าง ๆ ดังนี้

8.1.1 หลักการประชาธิปไตยชุมชน โดยคณะกรรมการป่าชุมชนรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกและทุกคนในชุมชนอย่างรอบด้าน ทุกคนจึงรับรู้การดำเนินงานในทุกขั้นตอนและสามารถเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคกัน นับตั้งแต่การจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าชุมชนบ้านยางโทนก็ผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้าน และเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน มีการประชุมจัดตั้งกฎระเบียบป่าชุมชนร่วมกัน ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...เราคุยกันอยู่ตลอดเวลา เรื่องประชาธิปไตยเรายึดในการทำงานของกลุ่มมาโดยตลอด เรื่องอะไรก็ต้องถามความคิดเห็นกรรมการและสมาชิกกลุ่ม ยกมือกันเลยใครเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยตรงไหนได้ทำงานร่วมกันอย่างราบรื่น...” (khana kammakān klum pā chum chon bā

nayāng thōn khon thī nung. คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านยางโทน คนที่ 1. Interview, 2023, April 11)

8.1.2 หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่น โดยมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ก้าวทันปัญหาและความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ โดยผู้นำและสมาชิกป่าชุมชนไม่ได้มีกรอบหรือสูตรสำเร็จตายตัวว่าต้องจัดการป่าชุมชนไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งเท่านั้น มีความยืดหยุ่นสูง เน้นการประนีประนอม ผ่อนปรน เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...เมื่อเจอผู้กระทำความผิดในป่าก็จะยกมือไหว้ขออภัย พูดให้เขาเข้าใจ เราจะไปรุนแรงกับเค้าไม่ได้ ถ้าเค้าไม่พอใจเดี๋ยวมาทำร้ายเรา ถ้ายังไม่เชื่อ ยังไม่ยอมเลิกตัดไม้ก็จะเชิญมาลงบันทึกประจำวันที่สถานีตำรวจ เพื่อให้เจ้าหน้าที่รู้ไว้ แต่ถ้าพูดไม่รู้เรื่อง ครั้งถัดไปก็เจออีก ก็จำเป็นต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ให้มาจับกุม ถูกดำเนินคดีต่อไป...” (khana kammakān klum pā chum chon bānhūai saphān sāmakkhī khon thī sōng. คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี คนที่ 2. Interview, 2023, April 12)

8.1.3 หลักการทำงานแบบพื้นที่ การดำเนินงานเน้นความไม่เป็นทางการ มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่อง และสามารถทำงานหรือปรึกษาหารือกันได้แบบทันทีทันใด เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น

ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...เรื่องป่าเราจะทำงานซ้ำไม่ได้ ที่เค้าเรียกว่า ทำงานเชิงรุก ต้องแบบนั้นเลย คือ ต้องทำทันทีไม่ทิ้งไม่ทันเหตุการณ์ โดยเฉพาะตอนคนมาบุกรุก เราวางแผนกัน อาศัยประสบการณ์ของพวกเรา ทำให้งานสำเร็จ...” (khana kammakān klum pā chum chon bā nayāng thōn khon thī sī. คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านยางโทนคนที่ 4. Interview, 2023, April 11)

8.1.4 หลักการเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน มีการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบ มีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากผู้นำในชุมชนแล้ว ชาวบ้านในชุมชนยังมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ในอีกด้านหนึ่ง มีการขยายแนวร่วมในการจัดการป่าให้กว้างขวางยิ่งขึ้น สามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากหลากหลายภาคส่วน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโรงสนับสนุนงบประมาณการดำเนินกิจกรรมในการดูแลรักษาป่า ศูนย์ป่าไม้กาญจนบุรี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการเขียนโครงการขอจัดตั้งป่าชุมชน ติดตามการดำเนินงาน และพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการป่าให้กับสมาชิกชุมชน บริษัท ปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (SCG) สนับสนุนงบประมาณ เครื่องมือวัสดุ อุปกรณ์ และเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาป่า เช่น การปลูกป่าทำแนวกันไฟ และการร่วมสำรวจป่า เป็นต้น นอกจากนี้ ยังสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากแหล่งอื่น ๆ

เช่น กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) บุคคลทั่วไป ที่มีจิตสาธารณะ และจากคนในชุมชน ทั้ง 4 หมู่บ้านร่วมกันบริจาคเข้ากองทุน รวมถึงได้รับเงินสนับสนุนจากคณะที่เข้ามาศึกษาดูงาน ส่งผลให้ทรัพยากรและป่าได้รับการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่อง พื้นตัวจากสภาพเสื่อมโทรม และกลับมาอุดมสมบูรณ์ ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

“...ปีที่ผ่านมา ปลูกป่าอย่างเดียว 12 ครั้ง ครั้งหนึ่งไม่ต่ำกว่า 300-400 คน เช่น SCG จะเข้ามาบ่อย แล้วก็ยังมีมหาวิทยาลัยราชภัฏ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บริษัทเอกชน...” (klum ‘āsāsamak phithak sapphayākōn thammachāt læ singwætlōm pā chum chon bānhūai saphān sāmakkhī khon thī sām. กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี คนที่ 3. Interview, 2023, April 12)

“...ตอนนี้มีเครือข่ายช่วยกันดูแลป่า ประมาณ 70 คน แต่ตัวเลขไม่แข็ง บางคนก็ไปทำงานที่อื่น แต่ก็ไม่ใช่เฉพาะคนกลุ่มนี้ที่ดูแลผืนป่า ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านก็ช่วยกันเป็นหูเป็นตา...” (khana kammakān klum pā chum chon bā nayāng thōn khon thī sī. คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านยางโทนคนที่ 4. Interview, 2023, April 11)

ในอีกด้านหนึ่งก็พบว่า การจัดการป่าชุมชน ในด้านนี้ยังต้องการการได้รับการพัฒนาต่อยอดอีก เนื่องจากประสบกับปัญหาอุปสรรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเกี่ยวกับงบประมาณไม่เพียงพอ ในการดำเนินกิจกรรมป่าชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัย จะได้กล่าวถึงในประเด็นถัดไป

8.1.5 หลักการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ การจัดการป่ามีการแบ่งภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบกันอย่างชัดเจน มีโครงสร้าง องค์กร คณะกรรมการ และแผนการจัดการ ในแต่ละส่วนอย่างเป็นรูปธรรม ดังตัวอย่าง คำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...แบ่งหน้าที่กันทำงานชัดเจน ใครอยู่ ฝ่ายไหนแผนกไหน บ้านหลังไหนคุ้นเคย กับป่าโซนไหนที่ใกล้บ้านตัวเองก็เข้าไป ดูแลโซนนั้นเป็นหลัก มีประธาน รอง เลขา เภรัญญิก ส่วนเจ้าอาวาส กำนัน ผอ.โรงเรียน เราก็ต้องเข้ามาเป็นที่ปรึกษา เพราะป่าไม่ใช่ ของใครคนใดคนหนึ่งเท่านั้น...” (khana kammakān klum pā chum chon bānhūai saphān sāmakkhī khon thī sām. คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้าน ห้วยสะพานสามัคคี คนที่ 3. Interview, 2023, April 12)

ในอีกด้านหนึ่งก็พบว่า การจัดการป่าชุมชน ด้านการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ ยังต้องการการได้รับการพัฒนาต่อยอดอีก เนื่องจากประสบกับปัญหาอุปสรรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาจิตอาสา ไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น การแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ ตามความถนัดและความเชี่ยวชาญอย่างชัดเจน

แต่บางครั้งคนในชุมชนติดภารกิจ ทำให้ประธาน คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนต้องดำเนินการเอง ทุกกิจกรรม และขาดผู้รับผิดชอบตรวจ ดูแล ซ่อมบำรุงวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ของกลุ่มช่วงที่ไปทำกิจกรรมในป่า ทำให้วัสดุ อุปกรณ์สูญหายไป ซึ่งคณะผู้วิจัยจะได้กล่าวถึง ในประเด็นถัดไป

8.1.6 หลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก โดยคนในชุมชนร่วมกับเครือข่ายภายนอก ค้นหาศักยภาพในชุมชน ทั้งทุนทางสังคม ภูมิปัญญาและทุนทรัพยากร และใช้ทุนเหล่านั้น มาบูรณาการในการจัดการป่าชุมชน ดังตัวอย่าง คำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...เค้าทำงานกันโดยคิดถึงเรื่องการใช้ ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก ครู เยาวชน ดึงมาร่วมกันทำกิจกรรมทั้งหมด ส่งผลให้ เยาวชนรักป่า รักบ้านเกิด...” (chaonāthī pāmai. เจ้าหน้าที่ป่าไม้. Interview, 2023, March 31)

8.2 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัด กาญจนบุรี

การจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชน ในภาพรวมมีปัญหาและอุปสรรคในด้าน (1) หลักการประชาธิปไตยชุมชน (2) หลักการ จัดการที่มีความยืดหยุ่น (3) หลักการทำงาน แบบทันสมัย (4) หลักการเชื่อมโยงกิจกรรม จากทุกภาคส่วน และ (5) หลักการแบ่งภาระ หน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งปัญหาและอุปสรรค ที่สำคัญ ได้แก่ งบประมาณมีไม่เพียงพอ ในการดำเนินกิจกรรมในป่าชุมชนบางส่วน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาจิตอาสา ไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น การแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบตามความถนัดและความเชี่ยวชาญอย่างชัดเจน แต่บางครั้งคนในชุมชนติดภารกิจ ทำให้ประธานคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนต้องดำเนินการเองทุกกิจกรรม และขาดผู้รับผิดชอบตรวจ ดูแล ซ่อมบำรุงวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ของกลุ่มช่วงที่ไปทำกิจกรรมในป่า ทำให้วัสดุ อุปกรณ์

สูญหายไป ส่วนหลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก พบว่า ไม่มีปัญหาและอุปสรรคเนื่องจากคณะกรรมการกลุ่มและคนในชุมชนมีความเข้มแข็งในการร่วมกันค้นหาศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน เช่น วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทุนทางสังคม และทุนทรัพยากร เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมในป่าชุมชน ดังตารางสรุปปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

มิติการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชน	ปัญหาและอุปสรรค
(1) หลักการประชาธิปไตยชุมชน	คณะกรรมการป่าชุมชนมีความคิดเห็นขัดแย้งกัน ในบางครั้ง
(2) หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่น	กฎหมายมีบทบัญญัติที่เข้มงวด ซึ่งยุ่งยากในการนำไปปฏิบัติจริง เช่น พระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 หมวด 8 บทกำหนดโทษ
(3) หลักการทำงานแบบทันที	วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ มีไม่เพียงพอและไม่ทันสมัย
(4) หลักการเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน	งบประมาณไม่เพียงพอในการดำเนินกิจกรรมป่าชุมชน บางส่วน
(5) หลักการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ	จิตอาสา ไม่มีค่าตอบแทน และขาดผู้รับผิดชอบตรวจ ดูแล ซ่อมบำรุงวัสดุ อุปกรณ์
(6) หลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก	ไม่มีปัญหาและอุปสรรค

ที่มา: การเก็บรวบรวมข้อมูลของคณะผู้วิจัย

ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...อุปสรรคการทำงานเรามีไม่เพียงพอ ขำรุดบ้าง ไม่ได้เก็บไว้เป็นที่บ้าง วิทยุสื่อสารก็มีไม่พอ ทำให้ลำบากในการสื่อสารกัน ตอนเกิดเหตุในป่า...” (khana kammakān klum pā chum chon bān hūai saphān sāmakkhī khon thī sōng. คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี คนที่ 2. Interview, 2023, April 12)

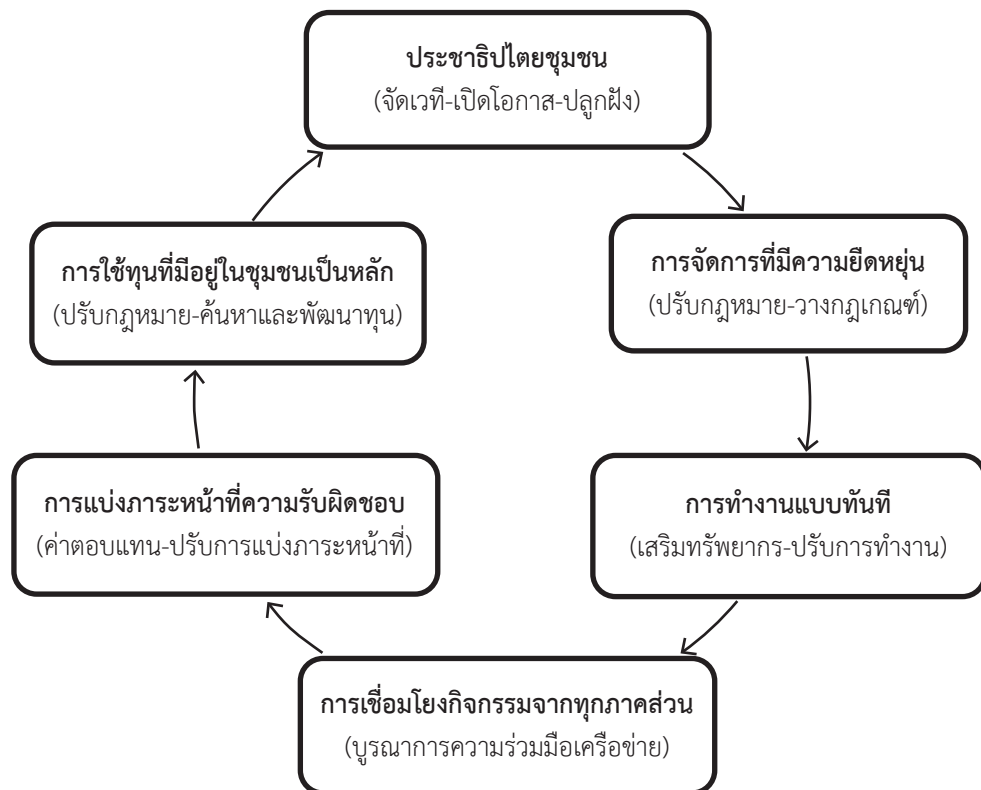
“...เราไม่ได้รับการสนับสนุนเป็นงบประมาณ ส่วนใหญ่จะได้เป็นของ...”

(khana kammakān klum pā chum chon bā nayāng thōn khon thī nung. คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านยางโทน คนที่ 1. Interview, 2023, April 11)

8.3 แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีในภาพรวมดังแผนภาพที่ 1 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ภาพที่ 1 แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

ที่มา: การเก็บรวบรวมข้อมูลของคณะผู้วิจัย

จากแผนภาพข้างต้น พบว่า แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเอง มีดังนี้

8.3.1 ด้านหลักการประชาธิปไตยชุมชน

(1) คณะกรรมการป่าชุมชนควรมีการจัดเวทีปรึกษาหารือเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนบ่อยครั้งขึ้น ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนในชุมชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน อันจะนำไปสู่การลดความขัดแย้งในกลุ่ม และสามารถทำงานร่วมกันจนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

(2) ผู้นำในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล และคณะกรรมการป่าชุมชนควรให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาป่ามากขึ้น ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้คนในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นด้วยวิถีทางประชาธิปไตย เคารพในสิทธิ เสรีภาพของทุกคน เพื่อสร้างคุณค่าในตนของสมาชิกกลุ่ม สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มในการร่วมกันขับเคลื่อนงานป่าชุมชน อันจะทำให้เกิดบรรยากาศที่ดีในการทำงาน และจัดการตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน และ (3) คณะกรรมการป่าชุมชนควรปลูกฝังให้สมาชิกและคนในชุมชนให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันในการจัดการป่าชุมชน ทุกคนมีค่านิยม ทศนคติ และแนวปฏิบัติในการทำงานที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...ที่ผ่านมา เรื่องป่าชุมชนจะทำได้ดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นหลัก แต่ความ

ยังยืนต้องขึ้นอยู่กับคนในกลุ่มทั้งหมดด้วย อย่างบางที่พอเปลี่ยนผู้นำกลุ่มการทำงานมีปัญหาเลย ฉะนั้น ควรให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมเป็นกลุ่ม สร้างวัฒนธรรมร่วมกันถึงจะทำให้สำเร็จในระยะยาว...” (čhaonāthī pāmai. เจ้าหน้าที่ป่าไม้. Interview, 2023, March 31)

8.3.2 หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่น

แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเอง ด้านหลักการการจัดการที่มีความยืดหยุ่น พบว่า (1) ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรปรับปรุงกฎหมายพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. 2562 หมวด 8 บทกำหนดโทษ ทั้งโทษทางปกครองและโทษทางอาญาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตคนในชุมชน และแนวปฏิบัติของคณะกรรมการป่าชุมชนที่เน้นการจัดการที่มีความยืดหยุ่น ประณีประนอมสูง เพื่อให้กฎหมายที่บัญญัติขึ้นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และ (2) ภาคีเครือข่ายควรให้ความสำคัญกับองค์กรชุมชนเป็นผู้ดำเนินการวางกฎเกณฑ์ และหาวิธีการผ่อนปรนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการบังคับใช้ในแต่ละสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในป่าชุมชน รวมถึงกฎเกณฑ์และแนวปฏิบัติเหล่านั้นต้องมีการรุกรับ ปรับเปลี่ยนให้ทันต่อกระแสความท้าทายและความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ เช่น ปัญหาความรุนแรงของฝุ่น PM2.5 ที่ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากการเผาในที่โล่งแจ้งในป่า ปัญหาความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล และค่านิยม วัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นต้น

ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...กฎหมายต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ไม่สร้างความยุ่งยากให้กับคนทำงาน ถ้ากฎหมายเคร่งครัดเกินไป คณะกรรมการป่าชุมชนก็ไม่เปิดดูหรอก เค้ทำแบบไหนก็ทำแบบนั้นกัน...” (chaonāthī pāmai. เจ้าหน้าที่ป่าไม้. Interview, 2023, March 31)

8.3.3 หลักการทำงานแบบพื้นที่ แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเอง ด้านหลักการทำงานแบบพื้นที่ พบว่า (1) หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนควรสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานในป่าชุมชนและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อต่อยอดจากงานเดิมและเสริมงานใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ควรจัดให้มีปริมาณที่เพียงพอและทันสมัย เช่น วิทยุสื่อสาร โดรนสำรวจพื้นที่ป่าชุมชน ชุดและอุปกรณ์ดับไฟป่า เป็นต้น เพื่อตอบสนองการปฏิบัติงานในพื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด และ (2) คณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ควรมีการปรับวิธีการทำงานใหม่พัฒนาให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ผสมผสานกับภูมิปัญญา วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชน และ (3) คณะกรรมการป่าชุมชนควรร่วมกันปรับแผนการเข้าลาดตระเวนควบคุมการปลูกจิตสำนึกให้ชาวบ้านรักหวงแหนป่าและร่วมมือกันปกป้องป่า เพื่อแก้ปัญหา

ชาวบ้านที่ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มเป็นสายสืบหรือคอยเป็นหูเป็นตาให้นายทุนได้ทราบวาคณะกรรมการป่าชุมชนและกลุ่มต่าง ๆ ที่ร่วมกันพิทักษ์ป่าจะเข้าไปลาดตระเวนในช่วงเวลาใด

ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...อยากให้ภาครัฐและเอกชนให้เงินซื้ออุปกรณ์สนับสนุนการทำงาน เช่น วิทยุ เพราะในป่าไม่มีสัญญาณ เราจะได้สื่อสารกันได้ ทำงานได้รวดเร็ว ทันเหตุการณ์มากขึ้น...” (klum ‘āsāsamak phithak sapphayākōn thammachāt læ singwætlōm pā chum chon bā nayāng thōn khon thī nung. กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชุมชนบ้านยางโทน คนที่ 1. Interview, 2023, April 11)

8.3.4 หลักการเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเอง ด้านหลักการเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน พบว่า ภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ควรมีการบูรณาการความร่วมมือ เชื่อมโยงกิจกรรมในการทำงานระหว่างกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการจัดการป่าชุมชน โดยมีภาคีเครือข่ายหลักประกอบด้วย (1) ชาวบ้านในพื้นที่ร่วมแรงร่วมใจกันหรือไม่ (2) ผู้นำหมู่บ้านต้องจริงจัง มุ่งมั่น ความเป็นผู้นำ ทำให้สมาชิกเชื่อถือ ศรัทธา ถ้าก้านั้น ผู้ใหญ่บ้านที่คัดเลือกมาไม่ได้ให้ความสำคัญกับป่าชุมชนจะทำให้การจัดการป่าชุมชนไม่สำเร็จ (3) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าชุมชนต้องคลุกคลีกับชาวบ้าน หมั่นพูดคุยนัดประชุม

กับชุมชน และเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันรักษาป่าของกรมป่าไม้ ทำหน้าที่ในการจับกุมผู้บุกรุกจะต้องแข่งขันในการปฏิบัติหน้าที่ไม่ปฏิบัติงานล่าช้า เข้าพื้นที่เมื่อเกิดเหตุให้ไวที่สุด และต้องมีปริมาณเจ้าหน้าที่เพิ่มขึ้น (4) สถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความรู้ ทำวิจัย และลงมาทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ปลูกป่าทำฝายทำแนวกันไฟ และศึกษาดูงาน เป็นต้น (5) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญกับการจัดการป่าชุมชน โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างชัดเจน เพื่อให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และ (6) องค์กรภาคเอกชนและภาครัฐให้การสนับสนุนงบประมาณที่จำเป็นในการดำเนินงาน โดยควรโอนงบประมาณนั้นไปยังคณะกรรมการป่าชุมชนโดยตรง เพื่อให้งบประมาณถูกนำไปใช้อย่างสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...การทำงานป่าชุมชนเน้นการมีส่วนร่วม ป่าชุมชนจะเข้มแข็งได้ต้องอยู่ที่ 1) ชาวบ้านในพื้นที่ร่วมแรงร่วมใจกันหรือไม่ 2) ผู้นำหมู่บ้านต้องเอาจริงเอาจัง มีความเป็นผู้นำ ทำให้สมาชิกเชื่อถือศรัทธา ถ้ากำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่คัดเลือกมาไม่ได้ให้ความสำคัญกับป่าชุมชนก็ทำให้ป่าชุมชนไม่สำเร็จเท่าที่ควร 3) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมป่าชุมชนต้องคลุกคลีกับชาวบ้าน

หมั่นพูดคุยนัดประชุมกับชุมชน และเจ้าหน้าที่หน่วยป้องกันรักษาป่าของกรมป่าไม้ ทำหน้าที่ในการจับกุมผู้บุกรุกจะต้องแข่งขันในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่ปฏิบัติงานล่าช้า เข้าพื้นที่เมื่อเกิดเหตุให้ไวที่สุด 4) สถาบันการศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความรู้ ทำวิจัย และลงมาทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ปลูกป่า ทำฝายทำแนวกันไฟ และศึกษาดูงาน เป็นต้น 5) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ความสำคัญกับการจัดการป่าชุมชนโดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างชัดเจน เพื่อให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และ 6) องค์กรภาคเอกชนให้การสนับสนุนงบประมาณ...” (Chaonāthī pāmai. เจ้าหน้าที่ป่าไม้. Interview, 2023, March 31)

8.3.5 หลักการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองด้านหลักการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบพบว่า (1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนค่าตอบแทนให้กับจิตอาสาในลักษณะเดียวกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ทั้งในส่วนของคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชน กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่าชุมชน และคนโดยรอบชุมชนที่เข้าไปลาดตระเวนในป่าและทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษาป่า

(2) คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนควรแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบตามความถนัดและความเชี่ยวชาญอย่างชัดเจนและวางแผนกำลังคนสำรองไว้ เพื่อให้การทำกิจกรรมต่าง ๆ ยังดำเนินการต่อไปได้หากผู้รับผิดชอบหลักติดภารกิจ ซึ่งช่วยแก้ไขปัญหาประธานคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนต้องดำเนินการเองทุกกิจกรรม และ (3) คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนควรจัดบุคลากรทำหน้าที่ตรวจตรา ดูแล ซ่อมบำรุงวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ของกลุ่ม ช่วงที่ไปทำกิจกรรมในป่า และมีการจัดบันทึกรายการวัสดุ อุปกรณ์ รวมถึงจัดให้มีระบบการยืม-คืนวัสดุอุปกรณ์ส่วนกลางของกลุ่ม เพื่อป้องกันปัญหาวัสดุ อุปกรณ์สูญหาย

ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...ควรมีเงินเดือนให้กับจิตอาสาที่มาช่วยลาดตระเวน แต่ต้องชี้แจงให้ทุกฝ่ายเข้าใจและรับรู้ตรงกันอยู่เป็นระยะ...”

(khana kammakān klum pā chum chon bā nayāng thōn khon thīnung. คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านยางโทน คนที่ 1. Interview, 2023, April 11)

8.3.6 หลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองด้านหลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลักพบว่า (1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีการปรับปรุงกฎหมาย โดยให้อำนาจคณะกรรมการและสมาชิกป่าชุมชนในการจับกุมผู้บุกรุกป่า เพราะในปัจจุบันกฎหมายให้อำนาจเพียงเจ้าหน้าที่ป่าไม้เท่านั้นที่สามารถดำเนินการ

ในส่วนนี้ได้ ซึ่งจำนวนบุคลากรภาครัฐไม่เพียงพอในการปฏิบัติงานลาดตระเวน ดูแล รักษาป่าที่มีพื้นที่จำนวนมาก (2) กรมป่าไม้ สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชน ควรร่วมมือกันกับคนในชุมชนในการค้นหาศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน เช่น วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ทุนทางสังคม และทุนทรัพยากรที่ยังไม่ถูกหยิบยกมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมในป่าชุมชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดสิ่งดีงามเหล่านั้นให้คงอยู่ต่อไป อีกทั้งเป็นการพัฒนากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนให้มีความหลากหลายและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เช่น จัดทำศูนย์เรียนรู้ชุมชน ทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ และการจัดทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด และ (3) ควรมีการขยายพื้นที่ป่าชุมชนในแหล่งอื่นๆ ของจังหวัดกาญจนบุรี เช่น พื้นที่ของทหาร พื้นที่เขตอุทยาน เขตอนุรักษ์ พื้นที่ราชพัสดุที่ สปก. และที่นคมสหกรณ์ ซึ่งบริเวณนี้มีชุมชนหนาแน่น มีป่าเป็นหย่อม ๆ จำนวนมาก ซึ่งง่ายต่อการขยายพื้นที่ป่าชุมชนให้มากยิ่งขึ้น เพราะปัจจุบันป่าชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ป่าสงวนป่าตามมติคณะรัฐมนตรี และป่าถาวรเท่านั้น

ดังตัวอย่างคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้กล่าวไว้ว่า

“...ควรร่วมกันค้นหาศักยภาพในชุมชนมากขึ้น การทำป่าชุมชน เพื่อให้ป่าได้อยู่คู่กับชุมชนไปยังรุ่นลูกรุ่นหลาน ไม่ใช่ นำพื้นที่ป่าไปเป็นผลประโยชน์ให้กับกลุ่มนายทุน โดยการจัดทำศูนย์เรียนรู้ชุมชน ทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติท่องเที่ยว

เชิงอนุรักษ์ แต่สิ่งที่ทำควบคู่กันก็คือ ดูแลไม่ให้ป่าเสื่อมโทรมหรือเปลี่ยนแปลงไป เมื่อมีคนเข้ามาในชุมชนมากขึ้น คือ อยากรสร้างอนาคตให้เด็กรุ่นหลัง ปลูกิจิตสำนึกเยาวชน ปัจจุบันเยาวชนในโรงเรียนก็มาเข้าร่วมทำกิจกรรมกับเราอยู่เป็นระยะ...” (khana kammakān klum pā chum chon bā nayāng thōn khon thī nung. คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านยางโทน คนที่ 1. Interview, 2023, April 11)

9. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยข้างต้น สามารถสรุปและอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

9.1 การจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

ป่าชุมชนทั้งสองพื้นที่ในจังหวัดกาญจนบุรี มีการจัดการตนเองในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย (1) หลักการประชาธิปไตยชุมชน (2) หลักการจัดการที่มีความยืดหยุ่น (3) หลักการทำงานแบบพื้นที่ (4) หลักการเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน (5) หลักการแบ่งภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ และ (6) หลักการใช้ทุนที่มีอยู่ในชุมชนเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความโดดเด่นในด้านหลักการเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน มีการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นระบบ สร้างการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ผู้นำในชุมชนแล้ว ชาวบ้านในชุมชนยังมีการรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน พร้อมกันนั้นยังได้รับความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงาน

ของรัฐในพื้นที่ ศูนย์ป่าไม้กาญจนบุรี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด (SCG) กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ตลอดจนชุมชนอื่นใกล้เคียงร่วมกัน ทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Community Organizations Development Institute (2011, pp.7) อธิบายไว้ว่า การจัดการตนเองได้ สิ่งสำคัญส่วนหนึ่ง คือ เมืองค์กรชุมชนที่หลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ โดยมีชุมชนเป็นแกนหลัก และสอดคล้องกับแนวคิดของ Wheatley (1999, pp.133-134) ที่กล่าวว่า การดำเนินงานร่วมกัน ทุกคนในชุมชนมีค่านิยมความเชื่อ ทศนคติ และเอกลักษณ์ร่วมกัน ทำให้สามารถกำหนดแนวทางการจัดการตนเองได้

ทัศนะของคณะผู้วิจัยเห็นว่า การเชื่อมโยงกิจกรรมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา ภาคประชาสังคม และชุมชน นับเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะส่งผลให้การจัดการป่าชุมชนเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด มีความพร้อมทางด้านทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นบุคลากร องค์ความรู้ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าว สอดคล้องกับทิศทางการจัดการในปัจจุบันและในอนาคตที่เน้นการสร้างเครือข่าย (network) ประกอบด้วย รัฐบาล ท้องถิ่น ภาคอาสาสมัคร และภาคเอกชน เป็นต้น ที่มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งความรู้ ข้อมูลข่าวสาร โดยมีเป้าหมายเพื่อสามารถตอบสนองความแตกต่าง ความซับซ้อน รวมถึง

ความหลากหลายของสังคมสมัยใหม่ที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับช่วยสร้างสมดุลระหว่างกระบวนการของความเป็นสถาบันกับกระบวนการที่ไม่ยึดติดกับสถาบัน รวมถึงช่วยเพิ่มความสามารถในการตัดสินใจให้ดีขึ้น เกิดนวัตกรรมในการแก้ปัญหา ตลอดจนสร้างการระดมทรัพยากรจากหลายภาคส่วน ช่วยจัดความขัดแย้งและสร้างการมีส่วนร่วมในการทำงาน (Torfing, 2012, pp.104-107)

9.2 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีที่สำคัญ ได้แก่ งบประมาณ บุคลากรภาครัฐและวัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ มีไม่เพียงพอในการดำเนินกิจกรรมในป่าชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎีของ Dale (1968, pp.4) ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น วัสดุและอุปกรณ์ต้องมีความพร้อมจึงจะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า

ทัศนะของคณะผู้วิจัยเห็นว่า การไม่มีทรัพยากรต่าง ๆ ที่เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัสดุ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ไม่เพียงพอและไม่ทันสมัย เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงานแบบทันที เนื่องจากพื้นที่ป่ามีจำนวนมากแต่จำนวนผู้ดูแลป่ามีจำนวนน้อยดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ฉะนั้นเทคโนโลยีจึงเป็นเครื่องมือที่สนับสนุนให้การปฏิบัติงานสะดวก รวดเร็วมากยิ่งขึ้น เช่น หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุนอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องจีพีเอส กล้องดิจิทัล และวิทยุสื่อสาร รวมถึงกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า

และพันธุ์พืชควรจัดอบรมให้คนในชุมชนได้รู้จักและนำระบบลาดตระเวนเชิงคุณภาพ (SMART Patrol System) มาประยุกต์ใช้ เพื่อส่งผลให้ปัจจัยคุกคามในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านยางโทนและป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคีลดลง รวมทั้งขยายผลไปยังป่าชุมชนแหล่งอื่น ๆ ในอนาคตด้วย

9.3 แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

แนวทางการพัฒนาการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีที่สำคัญ คือ หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ควรสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานในป่าชุมชน เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Koontz and O'Donnell (1972, pp.43) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคน เงิน วัสดุสิ่งของ เพื่อเป็นเครื่องมือสนับสนุนในการจัดการ และเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดของ OECD (1991, pp.11) ที่ส่วนหนึ่งได้ให้ความสำคัญกับการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการจัดการ เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว คล่องตัว ทันสมัย และตอบสนองความต้องการ

ทัศนะในเชิงปรากฏการณ์ทางสังคมไทยและแนวโน้มในอนาคต สะท้อนให้เห็นว่า นวัตกรรม เทคโนโลยีเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนชุมชน สังคม องค์กร การช่วยสนับสนุนให้การจัดการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เกิดความรวดเร็ว คล่องตัว ฉะนั้นการดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชนภาครัฐ

ภาคเอกชน และชุมชน ควรร่วมมือกัน นำเทคโนโลยีเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม กับบริบทของพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันยังช่วย ส่งเสริมให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องได้พัฒนาทักษะ ความสามารถ เกิดการสานต่อและเรียนรู้ การทำงานร่วมกันระหว่างผู้นำและสมาชิก รุ่นปัจจุบันกับรุ่นหลังให้มีความใกล้ชิดกัน มากยิ่งขึ้น ซึ่งทิศทางข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิด และทฤษฎี Governance ที่ให้ความสำคัญ กับปฏิสัมพันธ์ของทั้งภาครัฐ ภาคสังคม และ ภาคเอกชน โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหา ของสังคมร่วมกัน (Kooiman, 2003, pp.4)

10. ข้อเสนอแนะ

10.1 ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

10.1.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้นำและ สมาชิกชุมชนร่วมกับนักวิชาการค้นหา วิเคราะห์ สังเคราะห์ศักยภาพของป่าชุมชน และจัดทำ ข้อเสนอในการปรับปรุงกฎหมาย เพื่อให้แนวทาง ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนสอดคล้องและ เอื้อต่อการจัดการทุนในพื้นที่ ข้อกฎหมาย ต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคี เครือข่าย เช่น การจัดทำแผนการจัดการทรัพยากร ป่าไม้ การอนุรักษ์ ดูแล พื้นฟูอย่างยั่งยืน และ การใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรมและ เท่าเทียม ส่งเสริมให้ชุมชนเข้าถึงองค์ความรู้ วิชาการใหม่ ๆ ที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการ ดำเนินงานในป่าชุมชน ตลอดจนสนับสนุน ให้ผู้นำและสมาชิกป่าชุมชนเข้าถึงการสนับสนุน จากหน่วยงานต่าง ๆ

2) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ภาคีเครือข่ายป่าชุมชน และ หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกำหนดมาตรการ วางแผน และแนวปฏิบัติร่วมกันในการส่งเสริม ให้ป่าชุมชนทุกแห่งสามารถขึ้นทะเบียนได้อย่างถูก กฎหมาย ไม่กำหนดกฎ กติกาที่สลับซับซ้อน มากเกินไปจนเป็นอุปสรรคในการเพิ่มพื้นที่ ป่าชุมชนในประเทศไทย โดยต้องมีกรวางแผน ร่วมกันอย่างเป็นระบบ นับตั้งแต่ข้อกำหนด ในการขึ้นทะเบียนป่าชุมชน ขอบข่าย ที่เจ้าหน้าที่รัฐต้องให้การช่วยเหลือ สนับสนุน วิธีการในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ การจัดการร่วมของภาคีเครือข่ายในการจัดการ ป่าชุมชน และการติดตามประเมินผล เพื่อให้ เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม อีกทั้งป่าชุมชน ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนแล้วสามารถเข้าถึง แหล่งเงินทุนและการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเอกชนมากยิ่งขึ้น

3) ภาครัฐควรปรับเปลี่ยนบทบาทจากเดิม ที่เน้นการบังคับบัญชา สั่งการมาเป็นการส่งเสริม และสนับสนุนแทน โดยเปิดโอกาสให้คนในชุมชน สามารถจัดการตนเองในเรื่องป่าชุมชน และ สร้างการมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ในการหนุนเสริมในส่วนที่ชุมชนยังขาด ซึ่งจะเป็น การจัดการป่าชุมชนที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

4) หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้นำและ สมาชิกชุมชน รวมถึงภาคส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันกำหนดนโยบายทิศทางการพัฒนา การจัดการป่าชุมชน โดยสนับสนุนให้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในป่าชุมชน การท่องเที่ยวแบบแคมป์ปิ้ง พัฒนาผลิตภัณฑ์

จากป่า และพัฒนาป่าชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ สำหรับบุคคลภายนอก เพื่อยกระดับเศรษฐกิจ ฐานรากของชุมชน สร้างงาน สร้างรายได้ ทำให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเป็นแรงดึงดูดให้คนรุ่นใหม่หันกลับมาอยู่อาศัย และพัฒนาชุมชนมากขึ้น

5) ภาครัฐควรโรยเมฆาประชาสัมพันธ์ให้ คนในเมืองและคนทั่วไปรับรู้ข่าวสารและเข้าใจ แนวคิดเกี่ยวกับป่าชุมชนมากขึ้น เพื่อให้เกิดการ สนับสนุนกิจกรรมและการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับ ป่าชุมชนในวงกว้าง เช่น ประชาสัมพันธ์ป่าชุมชน ในรูปแบบคลิปวิดีโอธรรมชาติที่สวยงาม ความ เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก่อนและหลังพื้นที่นั้น ดำเนินงานเรื่องป่าชุมชน ผลิตภัณฑ์ ภูมิปัญญา พื้นบ้าน วิถีชีวิต และประเพณีที่เชื่อมโยงระหว่าง คนกับป่า ซึ่งการยอมรับและเข้าใจป่าชุมชน ในวงกว้าง ย่อมนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์จากป่าชุมชนมีช่องทางการตลาด มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในร้านอาหาร ร้านขายของกิน ของใช้เพื่อสุขภาพ ร้ายขายยา ร้านขายของที่ระลึก ร้านเสื้อผ้ามัดย้อมธรรมชาติจากวัตถุดิบ ป่าชุมชน และร้านสปา เป็นต้น เกิดการตระหนักรู้ และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่าง เป็นรูปธรรม และเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ในการจัดการและพัฒนาให้ป่าชุมชนมีความ เข้มแข็ง

10.1.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) ภาครัฐควรดึงความร่วมมือจากภาค เอกชนเพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมในป่า ชุมชน เนื่องจากภาคเอกชนเป็นอีกหนึ่งภาคส่วน สำคัญที่มีความพร้อมทางด้านทรัพยากรต่าง ๆ

เช่น บุคลากรมีความเชี่ยวชาญสูง มีเทคโนโลยี ที่ทันสมัย และมีเงินทุน เป็นต้น จึงควรสร้าง ช่องทางหรือให้เอกชนเข้ามาร่วมทำงานกับภาคี เครือข่ายต่าง ๆ และคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องป่าชุมชน ร่วมกัน อันจะเป็นการจุดประกายความคิด สร้างสรรค์ใหม่ ๆ หรือเห็นโอกาสในการพัฒนา ป่าชุมชนร่วมกันในทุกองคาพยพ

2) สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและ ภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) หรือ GISTDA ร่วมกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ในการปรับประยุกต์ ใช้เทคโนโลยีออนไลน์ เช่น แผนที่ดาวเทียม ในการติดตาม ประเมินผล และนำเสนอผล การจัดการป่าชุมชนเพื่อให้ภาคส่วนต่าง ๆ สามารถวิเคราะห์ถึงแนวทางการพัฒนาป่าชุมชน ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพบริบทที่เกิดขึ้นจริง ในพื้นที่ และข้อมูลที่เป็นรูปธรรมเหล่านั้น ยังก่อให้เกิดการขยายความร่วมมือในเชิงประจักษ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักธุรกิจภาคเอกชนสนใจ มาลงทุนหรือร่วมมือกับคนในชุมชนมากยิ่งขึ้น

3) ผู้นำ สมาชิกชุมชน สถานศึกษา และ ภาคส่วนต่าง ๆ ส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับป่าไม้ ให้แก่นักเรียนในพื้นที่โดยรอบชุมชน สนับสนุน ให้อาหารจากป่าชุมชนสู่อาหารกลางวันโรงเรียน เพื่อให้เยาวชน คนรุ่นใหม่ได้ตระหนักถึงคุณค่า ของป่า สร้างความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดกันระหว่าง ป่ากับเยาวชน อีกทั้งสามารถสร้างรายได้เสริม ให้แก่คนในชุมชน

4) ชุมชน ต้องมีศักยภาพพร้อมเป็น ผู้ขับเคลื่อน และมีสิทธิในการดูแลจัดการ ทรัพยากรของตน รวมถึงมีการประยุกต์ใช้

ฐานข้อมูลต่าง ๆ ที่สนับสนุนให้เกิดการจัดการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่น มีการประชุมวางแผนและใช้ฐานข้อมูลลาดตระเวนวางระบบสายข่าวที่เข้มแข็ง เพื่อแก้ไขปัญหาบุกรุกป่าได้อย่างทันที่และสามารถวางแผนงานในอนาคตได้อย่างชัดเจน

5) ผู้ตรวจการแผ่นดินตรวจสอบหน่วยงานของรัฐว่า ได้ดำเนินการตามมาตราเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามมาตรา 57 (2) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยที่กำหนดให้ต้องอนุมัติคุ้มครองบำรุงรักษาพื้นที่บริหารจัดการให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพให้เกิดประโยชน์อย่างสมบูรณ์และยั่งยืนโดยประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ เพื่อให้มีการดำเนินการขับเคลื่อนกลไกตามบทบัญญัติมาตรา 57 (2) ดังกล่าวให้เป็นรูปธรรม มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลต่อประเทศชาติและประชาชนอย่างแท้จริง

10.2 ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการวิจัยการจัดการตนเองเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดกาญจนบุรี นอกเหนือจากพื้นที่ป่าชุมชนบ้านยางโทนและป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี เพื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน ปัญหาอุปสรรค และแนวทางการพัฒนาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับทุกพื้นที่ที่มีบริบทและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน

2) ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการป่าชุมชนของประเทศไทยกับการจัดการป่าของต่างประเทศ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบและนำรูปแบบที่เหมาะสม ก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดมาประยุกต์ใช้กับการจัดการป่าชุมชน รวมถึงป่าประเภทอื่น ๆ ในประเทศไทย

3) ควรทำการวิจัยในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน เช่น การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในพื้นที่ป่าชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน การกำหนดนโยบายสาธารณะเกี่ยวกับป่าชุมชน และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าชุมชน เป็นต้น □

บรรณานุกรม

- Amporn Tamronglak. (2010). *kānbōrihān pokkhrōng sāthārana : kānbōrihān rat kit nai satawat thī yīsip’et*. [Public Governance: Public Administration in the 21st Century]. Bangkok: Thammasat Printing House.
- Berg, B.L. (2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. (4thed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- ๕haonāthī pāmai เจ้าหน้าที่ป่าไม้ (2023, March 31). Interview. Kanchanaburi Provincial Forest Center.
- Citizens’ Forest Network. (2022, October 5). *kānčhatkān pāmai khōng Thai*. [Forest Management in Thailand]. Retrieved from <https://thaicfnet.org/management/1/4>
- Community Forest Management Office. (2014). *pā chumchon rūpbāep kānphatthanā læ bōrihān čhatkān pā yāng yangyūn*. [Community Forest, a Model for Sustainable Forest Development and Management]. Bangkok: Community Forest Management Office, Royal Forest Department.
- Community Forest Management Office. (2022, October 20). *pā chumchon tonbāep withī khon withī pā čhangwat : Kānčhanaburī*. [Model community forest, people’s way of life, forest way, Province: Kanchanaburi]. Retrieved from <https://www.forest.go.th/ppd/network51/>
- Community Organizations Development Institute. (2011). *chumchon čhatkān ton’ēng : khwāmmāi læ tūa chī wat*. [Self-Governance Community: Definition and Indicators]. *Journal of Community News*, 130, 6-7.
- Dale, E. (1968). *Management: Theory and Practice*. New York: McGraw-Hill.
- Green Globe Institute. (2022, October 13). *phon ngān rāngwan lūklōk sīkhīeo*. [Green Globe Awards]. Retrieved from <https://www.greenglobeinstitute.com/Frontend/Content.aspx?ContentID=85fec0c5-0120-4087-aa28-4452bf176af6>
- khana kammakān klum pā chum chon bā nayāng thōn khon thī nung คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านยางโทน คนที่ 1 (2023, April 11). Interview. Yang Thon Village Community Forest.

- khana kammakān klum pā chum chon bā nayāng thōn khon thī sī, คณะกรรมการ
กลุ่มป่าชุมชนบ้านยางโทน คนที่ 4 (2023, April 11). Interview. Yang Thon Village
Community Forest.
- khana kammakān klum pā chum chon bānhūai saphān sāmakkhī khon thī sōng
คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี คนที่ 2 (2023, April 12). Interview.
Huai Saphan Samakchi Village Community Forest.
- khana kammakān klum pā chum chon bānhūai saphān sāmakkhī khon thī sām
คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี คนที่ 3 (2023, April 12). Interview.
Huai Saphan Samakchi Village Community Forest.
- klum ‘āsāsamak phithak sapphayākōn thammachāt læ singwætlōm pā chum chon
bā nayāng thōn khon thī nung กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมป่าชุมชนบ้านยางโทน คนที่ 1 (2023, April 11). Interview. Yang Thon
Village Community Forest.
- klum ‘āsāsamak phithak sapphayākōn thammachāt læ singwætlōm pā chum chon
bānhūai saphān sāmakkhī khon thī sām กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี คนที่ 3 (2023, April 12). Interview.
Huai Saphan Samakchi Village Community Forest.
- Kooiman, J. (2003). *Governing as Governance*. London: Sage Publications Ltd.
- Koontz, H.D and O’Donnell, C. (1972). *Principles of Management*. New York: McGraw-
Hill.
- Kowit Puang-ngam. (2019). *kānčhatkān ton‘ēng khōng chumchon læ thōngthin*.
[Community and Local Self-Governance]. (2nd ed). Nonthaburi: Dharmasarn
Printing Company Limited.
- OECD. (1991). *Public Management Development*. Paris: OECD.
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2022, October
5). *chum chon bā nayāng thōn tō . sī mongkhon ‘ō . sai yōk chō . Kānčhanaburī*
. [Ban Yang Thon Community, Srimongkol Subdistrict, Sai Yok District,
Kanchanaburi Province]. Retrieved from [http://community.onep.go.th/
location/ban_yangton](http://community.onep.go.th/location/ban_yangton)
- Patom Manirojana. (2011). *sāthārana khadī : phāk rat nai mummōng kotmāi kānmūang
læ kānbōrihān*. [Public affairs: Public Sector from a Legal, Political and
Administrative Perspective]. Bangkok: Supaporn Printing.

- Rhodes, R.A.W. (1996). *The New Governance: Governing without Government*. *Political Studies*. 652-667.
- Royal Forest Department. (2022, October 20). *tārāng sadæng rāila'iat khroṅkān pā chumchon thī krom pāmai 'anumat pračham pīngoppramān sōngphanhārōisīpsām patčhuban čhangwat Kānčhanaburī* . [Table showing Details of Community Forest Projects Approved by the Royal Forest Department Fiscal Year 2000 - Present Kanchanaburi Province]. Retrieved from <https://www.forest.go.th/for10/>
- Sai Yok District Community Development Office. (2021). *mūbān sārasonthēt chumchon dī dēn phŭa phatthanā sētthakit læ khunnaphāp chīwit*. [Outstanding Community Information Village for Economic Development and Quality of Life]. Kanchanaburi: Sai Yok District Community Development Office.
- Somying Soontornwong. (2022, October 5). *pā chumchon kap sangkhom Thai*. [Community Forest and Thai Society]. Retrieved from <https://www.recoftc.org/thailand/stories/>
- The Secretariat of the Cabinet. (2022, October 11). *ratthammanūn hæng rātcha'anāčhak Thai chabap pī Phō.Sō. sōngphanhārōihoksip*. [Constitution of the Kingdom of Thailand, 2017 Edition]. Retrieved from <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2560/A/040/1.PDF>
- Torfinn, J. (2012). "Governance Networks." In *Oxford Handbook of Governance*, pp. 99-112. Levi-Faur, D., ed. New York, Oxford University Press.
- Wheatley, M. J. (1999). *Leadership and the New Science: Discovering Order in a Chaotic World*. 2nd ed. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.